

літературної праці — Галина Журба станула в тій своїй книжці мабуть на верхах свого поетичного таланту.

Психіка персонажів повісти, описи акції й природи, мова забарвлена льокалізмами і перш за все щира правдива поезія — ось літературні цінності книжки Г. Журби. А й моральні її вартості неабиякі: це тенденція — не в злім значінню цього слова! — представити пробудження душі волинського селянина від руськості до українства, від чорносотенства до майже християнського наставлення. „Пересовується давня, як пожовкла книга, хроніка села. Події далекі, страшні, яких може й не було ніколи. Вітер на дворі казиться, жбурляє у вікна пригорщами снігу... Багато чудних, страшних казок... й не знати де казка, а де правда“. Та ми віримо їм, віримо заворожені справжнім талантом, силою гою таємною, що зветься „поезія“.

Це поезія душі українського мужика, що „гладив радісно голівки дитячі. Сміявся до дерев. Поглядом припадав до землі, обіймав її. Вона його привітала своїм мудрим супокоем, ласкава та вірна“. А діти „сміх сипали йому під ноги“.

„Його шкочене серце, затроєне чадом смерти, наливалось мов колос пшеничний липовим медом лагідности й спокою“.

„Обходив ранком межі, а думки його йшли попереду, як білі ягнята. Був сам мов ягня втишений, плохий, майже не знающий про злочин війни, що десь котилася світами за муром синіх далечин“.

Брів скибою, топився в ній. Кидав у свіжу ріллю жмені пшениці. Земля була тиха і мерехтіло проти сонця осіннє повітря“.

„Зорі світ заповідають“ це перлина нашої белетристики й перлина одна-одинокка „Української Бібліотеки“ за 1933 рік. „Сонце як і торішнє. Лагідне, спокійне немов дитятко або ягнятко біле, пеститься до рук, ласкаво по обличчі лиже“. А всі прочі книжки цієї неукраїнської бібліотеки це виплодки духа клясової ненависти, свавілля „татарських людей“ та хаосу дикого степу православія й лібералізму богеми. І тому мусимо похвалити „Зорі світ заповідають“, допустити „Під стяги Хмельницького“, а все проче з „Української Бібліотеки“ поставити справедливо поза межі того, що гідне аби його читали українські маси. На 11 книжок дві добрі, ось вислід ідеології видавця жовтої преси, редактора-богеміста і жажди гроша.

С. Шелухин.

## Слова і факти.

(Докінчення).

В Енци. пропущено укр. письменницю Верещинську (М. Максименко), якої талановиті оповідання були надруковані в 1902-3 р. в Одеських збірках.

В Енци. Дніпровий поріг названо Сурським, а не вказано, що давніш він звався Сульським (Боплян) і Островним (Конст. Порфірогенет). Сульський від латин. інсуля-острів. Немає й про подвійну назву Києва Самбагом<sup>1)</sup>. Відомості про Дніпро такі убогі, що не має нічого про те, що сплавом лісу плотами з гори задовольняється велика нужда в лісі всієї Придніпрянської України. За те вказано, що „Дніпром з півночі прийшли варяги“ (Русь).

Про Судак не подано, що це давня грецька колонія і що тут руський кн. Барвлин з „ратію великою рускою“ і боярами за 100 років до легендарного Рурика був походом і тут хрестився з ними. Не згадано і про Амастру, куди руський кн. з ратію зробив з України морський похід не пізніш 842 р., знов таки до Рурика. Так уникається того, що проти Рурикової легенди, або проти шведського походження Руси. Чи не з тих же причин в інформаціях про Боспорське царство не подано, що на його монетах і в катакомбах були знаки тризуба. Не подано й про те, як і для чого Боспорського тризуба вжили татари.

Не згадано і про те, що київс. літоп. називає галлів-кельтів галичанами (Лавр., 1926, с. 4, Іпат., 1923, с. 4). Потрібно було б подати більше і про Македонію. У праці чеського вченого Куби читаємо, що він там чув, як македонка співала про високу гору й далеку милу, як у Максимовича, і що коло Солуна жили галли-кельти, од яких zostалися назви річки Галіка, м. галічник, населення галичнанці. Там же, як пише Ренан, знайдено монети арвернів з Галлії, які сусідували в Галлії з русинами.

Взагалі в Енци. помічається тенденція уникнути всього, що веде з Галлії й Панонії на Україну. Про багато звязків, відмічених і Грушевським, Енци. не дає ні найменшого пасма світла для живого зацікавлення тим.

В Енци. читаємо про Самару Дніпроау і Волжську, а про Гальську нема. Читаємо про Дін, а що він звався Сіліс, Дан, Дон, Рута, Рут (фран. route-шлях, курс, русло) і що в Британії аж два Дони, колись Дани, — ні звука. Читаємо про дві Альти, Ольти — коло Переяслава і притоку Дунаю, а про гальську, де жили русини, ні звука. Читаємо в Енци. про дулібів на Вол. й Побужжі та село в Галичині, а про Дуліби у чехів, сербів і річку Дулібу, нині Олівенто в гальській Італії ні звука. Що за страх і уникання! Наукова думка оперує над фактами і з фактами, приятелює з ними, а не боїться їх, досліджує, будить зацікавлення. В пресі недавно друкували, що українська молодь не знає української історії і не цікавиться нею. Хто в цім винен?

<sup>1)</sup> Про другу назву Києва „Самбат“, появляються навіть окремі праці, як н. пр. праця проф. Гр. Ільинського: „Самбатъс Констан. Багрянородного“ в „Збірнику на пошану М. С. Грушевського“ (Київ 1928), де автор зоставив повну бібліографію праць, що випроаджують походження тієї назви з різних мов: славянських, скандинавських, угорс., литовс. франконс. і т. д. З огляду на таке велике заінтересування тією назвою в укр. і чужій науці, присвяту їй окремих праць в укр. виданнях останніх літ і вагу походження тої назви для висвітлення темних початків Руси — про неї повинна бути вістка в У.З.Е. *Ред.*

Ті історики, що самі бояться свіжої думки, нової ідеї, широкого охоплення явищ і держаться чужого мотузка та гасять зацікавлення. Укр. Енци. повинна б поборювати це.

Вказує ред. Рак., що я правник, а не історик. Так, це правда, але з цього більший сором історикам, що за них мусить працювати правник. Все таки треба дивитися не на те, хто пише, а що пише. Немає непрогрішимої ні правників, ні істориків, ні фільольогів, а зарозумілість бесервісерства нікого, в тім числі й істориків або фільольогів, не може добре рекомендувати. Вовк фільольог, а зробив добрі послуги антропольогії й етнографії, Даль лікар, а зробив добрі послуги фільольогії, Модест Левицький лікар, а добре вчив української мови. Український нарід утворив примовку: „Не питай, хто я, а питай, що я“. Правник не менш за історика може зробити послуги для історії. В російських універ. правники студювали історію в деяких відділах солідніше, як історики. Тому то в Укр. унів. в Празі історикам читають лекції з історії два правники — проф. Лоський та проф. Яковлів. Як писав Бокль, історик повинен знати право, економіку й ін. науки. В Київському унів. історики слухали лекцій з державного права, з історії права державного, цивільного, карного, церковного, політич. екон. та статистики разом з юристами, а складали обовязкові іспити з політ. екон. та держав. права або історії права. В Англії правник, по скінченні унів., щоб працювати як правник мусить зложити іспит з історії й літератури. Бувши членом Одеського Окружного Суду, я був членом ученого Історико-фільольогічного Тов. і членом ученого Общества Історії і Древностей. Було там тільки правників. Це вказує на їх інтереси. По запрошенню на Гоголевські свята я читав в урочистому зібранні Одеського університету доклад про Гоголя і цей доклад університет надрукував у своїх працях. Як Член Т-ва Іст. і Древ. я надрукував статтю: „Школа за 2.000 років до наших часів“, яку журнал „Світло“ випустив окремою брошурою. Як член Істор.-фільольог. Т-во, я надрукував статті: „Шевченко, як народний поет“, „Значіння рідної мови для народности і творчости“. Цю останню статтю журнал „Світло“ випустив окремою брошурою. Істор.-фільольог. Т-во вислало мене на археологіч. Зїзд в Чернигові, на яким прочитав я доклад про „Похоронні плачі“ і в нім довів фактами повну різницю між українськими і московськими плачами. В журналі „Шлях“ я надрукував статтю „Наша пісня“, яку журнал поширив і окремою брошурою. Як про „гаму“, так і про плачі, і про пісні в Укр. Енцикл. слабенькі відомості. Так і про автокефалію та ще й наплутано. Про Українську автокефалію я міг би допомогти матеріялами, тим більш що й сам стояв до цього найближче. Мені належить законопроект про автокефалію і переведення в закон. (Див. ст. О. Лотоцького). Інтереси російських правників ширші відомих редакторів Раковському. А все таки дивно, що коли археолог В. Щ., який учився математики, пише в ділянці літератури, права, фільольогії, історії, географії, то це закон, рішення, критика, а правник не сміє.

Таке трактування може свідчити тільки про те, що д-р Раковський, коли йому треба, забуває про об'єктивність і необхідність критичного відношення та безсторонності. З цих причин він, приплутавши ні к селу ні к городу мою працю про Русь до моєї критики Енциклопедії, вказав, де друкував про цю працю В. Щ. „наш відомий археолог“, а не вказав, де була надрукована моя від повідь на те. Бній я показав фактами, цитатами, не тільки неuczтво критики цього археолога з математиків, а ще й фалшування, перекручування, замовчування ним дійсности. Це надруковано в тім же Літ. Н. В., в дальшій книжці. Як мене поінформовано, тепер друкується про виступ того ж археолога стаття, в якій висвітлюється, що то за виступ був, яка ученість критики, яка ціль його виступу і т. ін. В. Щ. тому й сховався за ініціали, щоб його не викликали на публичну академічну диспути. В дійсно наукових питаннях це дуже добрий шлях до вияснення істини. Я кожної хвилі згоден прийняти заклик до академічної диспути в питанні про Русь. Відомий фільолог проф. Николай Дурново про таких „критиків“, які стали великим злом в суспільстві, пише: „Мнение критиков, которые считают главным достоинством научной работы библиографическую осведомленность автора и обстоятельность в передаче чужих мнений, для меня не интересно“. Бізантінославіка, I, Прага, 1929, с. 48). Я вважаю кращою диспути, в ній видніше, де правда. А до вказівки ред. Раковського в 2 т. що до фільології раджу звернути увагу на рец. проф. Дм. Дорошенка в „Хлібороб. Укр.“, 1921, кн. III, збір. V і VI. стор. 211—216.

Чи не сміховище і не сум, справді, що Головний Редактор Української Енциклопедії повчає, що про Русь і Україну компетентне слово приналежить математикові, а правник тут береться не за своє діло! Правник тут не тільки при своїй темі, а і при своїйому обов'язку. І дуже погано, коли загал громадянства цього не розуміє, отуманений твердженнями бесервісерів. Прошу заглянути в „Обзор Истории Русского Права“ відомого Київського проф. Володимирського Буданова. У нього читаємо про Русь не тільки в ріжних місцях на 700 ст. великої праці, а і в спеціальному відділі: „Национальное имя Русь“. Він пише, що „вопрос о происхождении имени Русь“ не чужий історії права, відноситься і до права. „Для истории национального права состав наций — вещь весьма не безразличная, а один из существенных элементов этого состава обозначается... названием ея“. Е „элементарною аксіомою, что единство национальное содержится в себѣ и единство правовых норм“<sup>1)</sup>. Норманської теорії походження Руси він не визнає, але через офіційний характер підручника для студентів і офіційність норманської теорії, він делікатно об-

<sup>1)</sup> Загально відома в науці річ, що для відтворення правних відносин в минувшині є коначне і від істориків права вимагане докладне знання історії даного часу. Тому й часто правники були найвизначнішими істориками. Згадати хоч би правника недавно помершого проф. О. Бальцера, якого наука вважає одним з найбільших польських істориків (так писа-

минає це питання, написавши, що не будемо „впутуватися в в'їжливий норманський вопрос“, і обмежимося тим, що каже літописець, а він каже, що шведи, нормани, англичани і готи не Русь, але Русь такі ж варяги, як і вони (вид. 6, Київ, 1909 р., стор. 280, 287). В другім місці він пояснює, що варяги — це західно-європейські чужинці.

Так і проф. карного, цивільного, державного права, маючи перед собою не словянську, а чиясь чужу норму права на Україні, невідомо чию, щоб установити, чи то не є руською нормою, мусить устійнити, хто та Русь, звідки вона прийшла і чи не має такої або подібної норми там, звідки прийшла Русь, як зі своєї батьківщини. Питання це не може бути вичерпанім і вирішеним ні фільольогом, ні істориком, а тільки правником, який, коли того треба було б, повинен був би звернутися за послугами спеціальности фільольога й історика в ролі експертів. Розуміється, коли фільольог або історик знають право і його методи розсліду та шукання істини, то в такому разі вони зможуть працювати над цим, як і правник.

Мене дивує відношення д-ра Раковського до моїх завважень про Русь, як її описано в Енци. Це відношення не льогіки, а волі. В таких випадках спір даремний. Але пишу я для читатів.

Те, що надруковане в Енци. про Русь, не йде далі різбїжних і суперечних домислів, які можна було обслужити двома рядками. Чому ж нічого не подано про дійсні факти? Їх треба знати. Енци. каже, що є пояснення Руси норманським, сарматським, готським походженням. Але це тільки домисли. Літописець про це не каже, навпаки, він пише, що Русь не шведи, не готи, не нормани. Найкращі знавці народів у давні часи греки також цього не кажуть, а називають Київську Русь кельтами. Це є факти, а не домисли, і про це в Енци. ні звука. Не сказано й того, що українська школа істориків: Максимович, Костомаров, Антонович, Багалій, Грушевський, Пархоменко й ін. цілком відкидають домисли про норманську Русь. Автор видимо мало знайомий з джерелами історії і літературою, тому гадає, що я один тільки вважаю Русь кельтами, галлями. Але, я тільки звів до гурту докази, вказав свідоцтва, подав інтерпретацію джерел, нові докази і т. д. Можу вказати ще авторів, які писали про походження Руси від кельтів, галлів. Писав про це предс. Департам. Одес. Суд. Палати Льонгинов, член Одес. Т-ва Історії і Древн., правник. На жаль, його виклад туманний і мало обгрунтований. Писав про це французький правник Віктор Фуше. Надрукував про це в Шематизмі пер. епар. в 1844 р. якийсь анонім в статті, написаній по латині. Він пише виразно: „Depo-

лося в його некрольогах, гл. н. пр. Дзвони ч. 1. с. р. ст. 44), бо він для деяких періодів польської історії був тим, чим Грушевський для української. Тому закид, що проф. Ш., пишучи про назву Русь, взявся не за своє діло, вважаємо неповажним. Ред. І. Раковський як природник не може знати метод і вимог правничої, істор. і взагалі гуманістичних наук, одначе його спеціалісти повинні були в тій справі поінформувати. Ред.

minatio Ruthenia provenit e Gallia meridionali“ (стор. 195). А у д-ра Раковського виходить, наче тільки я писав, тому він все приписує мені. Це є свідомим незнанням редактора „Книги знання“. Проф. Пархоменко в'яже Русь з антами, як „Слово о Полку Ігоревім“, що зве антське золото руським. Він вказує на впливи Боспорського царства і вважає князя руського Мстислава Тмутараканського з антської династії. А академики Шахматов і Корш вважають, що назва анти кельтійська, з півдня Галлії, де жили антобороти, анти, з Аквітанії, а в сусідстві Rutheni, Русини. Невже факти і вказівки про кельтів заслужують менше уваги, ніж порожні домисли, вигадки, фантазії, тенденції. Знов таки; а чому нічого не подано про те, з якого часу Московія стала називатися Руссю? А це так потрібне не тільки для знання, а і для протверезіння москвофілів, для національної свідомости. Редактори Української Енциклопедії, „Книги знання“, особливо галичани, мусять пам'ятати, що через незнання, через брак наукових інформацій, що до назв Україна, українець, Русь, руский, руський, русский, Малороссія, яке значіння має герб і знак тризуба та звідки він і т. ін. плетуться винування в іреденті, держать людей під арештом, викидають за кордон, провадиться внутрішня боротьба, яка відбивається на народньому житті і має свій відгук в школі. „Книга знання“ має обов'язок дати на такі питання наукову відповідь і помощи правді. Річ це серйозна і запідозріння когось образити чи проявити особистості тільки свідчить про легковаження справи, на які не звернено належної уваги. Цим не виконано і патріотичного національного обов'язку.

Залагодити це можна тільки тим способом, який я вказав.

Редакція.

## Звідки походить Русь.

В своїй статті про Укр. Енциклопедію („Дзвони“, ч. 8—9) проф. С. Шелухин звернув увагу, що під гаслом „Русь“ не вказано на археологічні сліди, джерельні згадки, лінгвістичні і культурні явища, які свідчать про кельтійське походження Русі з південної Франції, а які зіставив він в своїй праці „Звідкіля походить Русь“. Прага 1929. У своїй відповіді С. Шелухинові, уміщеній нами у слід. числі „Дзвонів“ (ч. 10), Редакція У. З. Е. закинула кельтійській теорії походження Русі цілковиту ненауковість та що над нею перейшла наука до порядку денного, а зокрема якийсь П. Іжаченко враз з якимсь „eM-eЛom“ з величезною іритацією, накинувся на наш журнал за поміщення завважень Шелухина („Вістник“ ч. 11. с. р.; про „науковість“ статті Іжаченка на прикінці). Ми, знаючи про неприхильні рецензії книжки Шелухина, розглядали ту проблему вже перед вміщенням статті